

Vývojová psychologie

PaedDr. Mgr. Hana Čechová

Vývojová psychologie
je jednou ze základních psychologických disciplín
a snaží se porozumět lidskému
prožívání, myšlení, cítění a chování
v souvislosti s proměnami v průběhu našeho
života.

Osnova

1. Vymezení pojmu
2. Stručné dějiny vývojové psychologie
3. Vývoj lidské psychiky
4. Předmět vývojové psychologie

1/ Vymezení pojmu vývojová psychologie

- **Psychologie** (obecně) je věda o lidské psychice, jednání a prožívání, zkoumá psychické jevy a jejich vnější projevy, tj. chování
- Z řečtiny:
 - 1/ **psyché** - duše, duch či dech
 - 2/ **logia** – věda, nauka, zkoumání (v dávných kulturách též „sdělení božského původu“)
- **Vývojová psychologie**
 - 1/ jedna z psychologických věd
 - 2/ zkoumá duševní vývoj jedince v souvislosti s věkovými zvláštnostmi (od prenatálního období po smrt), jeho zvláštnosti a vzorce
 - 3/ zjišťuje důvody přechodu z jedné fáze do druhé
 - 4/ snaží se porozumět těmto mechanismům
- Jako **samostatná disciplína vznikla ve 2. ½ 20. století**
 - 1/ původně zaměřena pouze na dítě
 - 2/ období prenatální, dospívání či stárnutí zkoumáno až **od konce 20. století**

2/ Stručné dějiny vývojové psychologie

- **Starověk** – výchova dětí, morální principy (poslušnost, úcta, věrnost, čest...)
- **Středověk** – vše dáno od Boha - děti považovány za malé dospělé, nepřipouštěla se jejich kvalitativní odlišnost od dospělých
- **Jan Amos Komenský (1592-1670)** – jako první upozornil na věkové a individuální zvláštnosti dětí, první pokus o periodizaci vývoje jedince

dítě	od 1 roku do 7 let
pachole	7 – 14 let
mládenec	14 – 21 let
jinoch	21 – 28 let
muž	28 – 35 let
starý muž	35 – 42 let
kmet	42 let a výše

stručné dějiny vývojové psychologie

- **John Locke (1632-1704)** – angl. filozof – empirismus
"*...nic není v intelektu, co by dříve nebylo ve smyslech...*" ⇒ zdrojem poznatků je smyslová zkušenost
Mysl narozeného člověka je **TABULA RASA** (čistý list) → postupem času vkládány pocity, zkušenosti, dojmy, morální zásady...
Základ výchovy: rozvoj tělesné a mravní stránky
- **Jean Jacques Rousseau (1712-1778)** – „Emil čili o výchově“
Důraz na přirozenou a svobodnou výchovu bez násilí
Důležitá je láska k dítěti
Středem zájmu je dítě samé, respektovat věkové a individuální zvláštnosti, rozvíjet individuální schopnosti
Důležitá je získaná zkušenost, nikoli memorování
Rozdílné vnímání výchovy chlapců a dívek →
chlapci: do 12 let rozvoj smyslového vnímání, cca od 15 let vlastní učení se
dívky: pouze morální a tělesná výchova (vychována tak, aby se líbila mužům)
ZE ŽIVOTA POKROKOVÉHO FILOSOFA: Svých 5 dětí dal do sirotčince.
- **19. století** – rozvoj přírodních věd - mnozí badatelé se zabývali studiem psychického vývoje vlastních dětí, př. **Charles Darwin (1809-1882)**

Přelom 19. / 20. století = STOLETÍ DÍTĚTE

- Prudký **rozvoj zkoumání dítěte** → vývojová psychologie stále orientována hlavně na malé děti, později adolescenty; prenatálním obdobím, dospělostí a stářím se nezabývá
- Vznik psychologických laboratoří, středisek a škol (Ženeva, Vídeň, Paříž), pro výzkum dětí a mladistvých
- Rozvoj společnosti a průmyslu
 - školství požaduje vědecké rozpracování pedagogiky
 - průmysl nastolil problematiku profesní orientace
 - začíná se uplatňovat genetické hledisko a experimentální metody
- Systematická pozorování dětí a mládeže, první ontogenetické výzkumy celého životního běhu (dítě, adolescent, dospělý), testování vývojových úrovní...

**Od 2. ½ 20. stol. (po 2. sv. válce, zejména od 70. let 20. stol.)
se vývojová psychologie začíná zabývat dalšími tématy:
prenatální období, dospělost, stáří...**

3/ Vývoj lidské psychiky

➤ **Fylogeneze**

vývoj živočišného druhu (člověka) od počátku po současnost

➤ **Antropogeneze**

vývoj psychiky člověka v souvislosti s historickým vývojem společnosti, s civilizačními stupni

➤ **Ontogeneze**

1/ duševní vývoj jedince

2/ vývoj lidské psychiky od období prenatálního po stáří

3/ zkoumání věkových zvláštností vývoje

4/ Předmět vývojové psychologie

- Problematika hybných sil v psychickém vývoji → vztahy mezi dědičností a vlivy prostředí
- Problematika jednotlivých věkových období → znaky, životní problémy, přechody z jednoho období do druhého, krize apod.
- **Základní aspekty:**
 - 1/ biologický (tělesný) vývoj
 - 2/ psychický (duševní) vývoj
 - 3/ sociální vývoj

5/ Základní vývojové teorie

- S. Freud: teorie psychosexuálního vývoje
- E. H. Erikson: teorie psychosociálního vývoje
- J. Piaget: teorie kognitivního vývoje
- L. Vygotskij: teorie sociálního (sociokulturního) vývoje
- L. Kohlberg: teorie morálního vývoje

Psychoanalytické pojetí Sigmund Freud (1856 - 1939)

STADIUM	VĚK	CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY
ORÁLNÍ	do 1 roku	pocit slasti spojen se sáním a polykáním; s růstem zubů se centrum slasti mění na bolest; při ustrnutí v této fázi se stává osoba orálně závislou (přejídání, kouření...)
ANÁLNÍ	2 – 3 roky	pocit slasti spojen s vyměšováním; první střet s autoritou, přinucení k disciplíně; při ustrnutí osoba buď análně retentivní (lakomá k okolí, asketická vůči sobě), nebo análně impulsivní (bez sebekontroly, neodpovědnost, agrese)
FALICKÉ	3 – 6 roků	pocit slasti spojen s genitáliemi (zkoumání, masturbace); Oidipův a Elektřin komplex
LATENTNÍ	6 – 12 roků	potlačení sexuality, libido (psychická energie) převedena na práci (škola, kroužky...); dřívější impulzy a zážitky jsou zapomínány
GENITÁLNÍ	12 – 18 roků	probuzena sexualita; jedinec se zaměřuje heterosexuálně, od sebelásky k lásce

Osm věků člověka

E. H. Erikson (1902 - 1994)

psychosociální teorie

	VĚK	CHARAKTERISTIKA (psychologická krize)
1.	do 1 roku	důvěra x základní nedůvěra; ctností je naděje
2.	1 – 3 roky	autonomie x zahanbení a pochybnosti; ctností je vůle
3.	3 – 6 let	iniciativa x vina; ctností je účelnost
4.	6 – 12 let	snaživost x méněcennost; ctností je kompetence (dovednosti, znalosti)
5.	12 – 19 let	identita x zmatení rolí; ctností je věrnost, oddanost zvolené životní filozofii
6.	19 – 25 let	intimita x izolace; ctností je láska
7.	25 – 50 let	generativita (těžiště zájmu jedince přesunuto mimo svou osobu) x stagnace; ctností je pečování, konstruktivní přispění společnosti
8.	50 let a více	integrita (celistvost vlastností) x zoufalství; ctností je moudrost jako výsledek celkového vývoje jedince

Kognitivně – vývojová teorie

Jean Piaget (1896 – 1980)

STADIUM	VĚK	CHARAKTERISTIKA
SENZOMOTORICKÉ	do 2 let	tvoří se <u>vztahy</u> mezi aktivitami a následky; sám sebe odděluje od vnějšího světa - vnímání sebe jako <u>aktivního jedince</u> => začátek záměrného jednání
PŘEDOPERAČNÍ	2 roky – 7 let	<u>užití jazyka</u> -> užití slov, představivost; třídění předmětů podle jednoho znaku (barva – červená, modrá, velký...) => <u>převaha zrakových dojmů</u> ; myšlení stále egocentrické, od 4 let rozvoj názorného myšlení
KONKRÉTNÍCH OPERACÍ	7 – 11 let	<u>logické myšlení</u> ; 6 let - stálost počtu; 7 let – množství; 9 let - hmotnost; předměty třídí podle různých vlastností, jejich logické řazení (nejtmavší - nejsvětlejší, největší - nejmenší)
FORMÁLNÍCH OPERACÍ	11 – 12 let	<u>způsob myšlení shodné s dospělými</u> ; uvažování v čistě symbolických pojmech, formální myšlení (prověřování hypotéz, vhléd do budoucnosti – čím budu?, ideologické problémy...)

Teorie sociálního vývoje

Vygotskij Lev (1896 – 1934)

- Člověk se vyvíjí v kulturně-historickém kontextu
- **Sociální interakce** = základní prvek vývoje
 - => člověka nejvíce **formují sociální zkušenosti** s jinými lidmi (dítě - nejčastěji rodiče)
 - => vývoj probíhá na základě požadavků okolí
 - => od socializace k individualizaci (vlastní projev chování...)
- **Zóna proximálního** (nejbližšího) vývoje – určuje potenciál vývoje, následující vyšší úroveň schopnosti, kterou člověk ještě nedosáhl

Zóna proximálního (nejbližšího) vývoje

Stadia morálního usuzování Kohlberg Lawrence (1927 - 1987)

1. úroveň	předkonvenční morálka	<p>1. stadium -> orientace na trest => dítě poslouchá, aby se mu vyhnulo</p> <p>2. stadium -> orientace na odměnu => dítě se přizpůsobuje, aby získalo odměnu (aby se mu vrátilo to, co poskytlo = „co z toho mám já sám“)</p>
2. úroveň	konvenční morálka	<p>3. stadium -> orientace být hodným dítětem => přizpůsobení se, aby se vyhnulo nesouhlasu ze strany druhých (<i>úzký okruh rodiny, přátel...</i>)</p> <p>4. stadium -> orientace na autoritu (řád, zákon) => dodržuje pravidla, aby se vyhnulo odsouzení ze strany autorit a vzniku vlastních pocitů viny, že "nedělá svoji povinnost,, (<i>není to spravedlivé, ale podřídím se...</i>)</p>
3. úroveň	postkonvenční morálka	<p>5. stadium -> orientace na společenskou smlouvu => jednání podle obecně platných principů (pro veřejné blaho); získat uznání od vrstevníků i od sebe samého; „<i>zákony byly udělány pro člověka, ne člověk pro zákony</i>“ => zákon je nutné respektovat; pokud je špatný - změnit dosáhne pouze 15 % lidí; minimální věk 25 let</p> <p>6. stadium -> orientace na univerzální etické principy - jednání podle samostatně zvolených etických principů (spravedlnost, důstojnost, rovnost) aby zabránil odsouzení sebe samého; každý člověk má právo na život, svobodu a spravedlnost</p>

Vývojová období člověka – současné základní pojetí

OBDOBÍ	VĚKOVÉ ROZPĚTÍ
PRENATÁLNÍ	od početí do porodu
NOVOROZENECKÉ	narození – 6 týdnů
KOJENECKÉ	6 týdnů – 1 rok
BATOLECÍ	1 – 3 roky
PŘEDŠKOLNÍ VĚK	3 roky – 6 let
ŠKOLNÍ VĚK	6 – 11 let
PUBESCENCE	11 – 15 let
ADOLESCENCE	15 – 20 let
MLADÁ DOSPĚLOST	20 – 30 let
STŘEDNÍ DOSPĚLOST	30 – 46 let
POZDNÍ DOSPĚLOST	46 – 65 let
STÁŘÍ	65 – 85 let
VYSOKÝ VĚK	nad 85 let